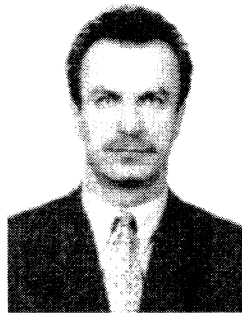

**КИРИЛИЧ В.П.,
кандидат політичних
наук, доцент**

*Дипломатична
академія України
при МЗС України*

Протягом понад одне десятиліття офіційних міждержавних відносин між незалежною Україною та Республікою Болгарія (1991-2004 рр.) сформувалася цілісна і багаторівнева система та дієвий механізм українсько-болгарських взаємин, які спираються на міцну договірно-правову базу. Під сучасну пору договірно-правова база між Україною та Республікою Болгарія складає понад 80 підписаних і ратифікованих міждержавних угод у сфері політичних, торговельно-економічних, науково-технічних і культурно-гуманітарних відносин.

Витоки новітніх українсько-болгарських відносин сягають 1991 року, коли спеціальною Постановою Ради Міністрів від 5 грудня 1991 року Республіка Болгарія визнала незалежність України. Вона стає четвертою державою світу з-поміж колишніх радянських республік, яка визнала незалежну Україну після проведення Всеукраїнського референдуму 1 грудня 1991 року.

Позаяк визнання незалежності ще не породжує дипломатичні відносини¹, то вже 13 груд-

**ПОЛІТИКО-
ПРАВОВІ ЗАСАДИ
ФОРМУВАННЯ
НОВІТНІХ
УКРАЇНСЬКО-
БОЛГАРСЬКИХ
ВІДНОСИН
(1991-2004 рр.)**

ня 1991 року Міністр закордонних справ України Анатолій Зленко та його тодішній болгарський колега Стоян Ганев у Софії підписують Протокол про встановлення дипломатичних відносин, який стає вихідним документом у процесі формування договірно-правової бази новітніх українсько-болгарських взаємин.

Після встановлення дипломатичних відносин з Україною уряд Болгарії під керівництвом Прем'єр-міністра Філіпа Дімітрова започатковує формування договірно-правової бази у сфері торговельно-економічних і науково-технічних відносин, однак не в силі розвинути базу угод до економічного і науково-технічного рівня двосторонніх можливостей, що зумовило скорочення торговельного і наукового обміну між двома країнами, а українсько-болгарський діалог здійснювався на основі зв'язків, успадкованих із часів СРСР.

За структурою двосторонні нормативно-правові акти поділяються на міждержавні, міжурядові і міжгалузеві.

За змістом правова база двосторонніх відносин має наступний структурний характер:

- а) документи, що підписані в політичній сфері;
- б) документи, що підписані в економічній сфері;
- в) документи гуманітарного характеру.

Базовим документом, що визначає засади новітніх українсько-болгарських відносин, став підписаний у Софії 5 жовтня 1992 року Договір між Болгарією і Україною про дружні відносини і співробітництво, який набув чинності з 2 березня 1994 року, а ратифікований Народними Зборами Республіки Болгарія 17 березня 1993 року.

Цим Договором регламентуються основні напрямки розвитку майбутніх українсько-болгарських відносин, які спиратимуться "на традиційно дружні взаємини між народами двох держав і на позитивний досвід їхнього співробітництва"², а також узгоджується низка взаємних ініціатив у прагненні двох держав інтегруватися в євроатлантичні та європейські структури, "намагаючись сприяти створенню нової Європи, об'єднаної загальними цінностями демократії, верховенством закону, правами людини на основні свободи громадян, відзначаючи нові глибокі політичні та економічні зміни у двох державах, в Європі та у світі, керуючись загальноприйнятими принципами і нормами міжнародного права і перш за все – Статутом ООН"³.

Відповідно до параграфу першого Договору "Республіка Болгарія та Україна розвиватимуть свої відносини в дусі дружби, довір'я і взаємної поваги. Сторони, що домовляються, будуть керуватися принципами суверенної рівності, не застосування сили і погрози силою, недоторканості кордонів..."⁴.

Договір започатковує взаємну координацію позицій двох країн зі

стратегічного внутрішньо- і зовнішньополітичного напрямку – інтеграції в європейські структури, а також інших важливих міжнародних проблем, що відповідає їхнім інтересам.

Цього ж 1992 року підписано Протокол про взаємну допомогу і співробітництво в галузі прикордонного і митного контролю, котрим закріплено загальні правила в'їзду і перебування громадян Болгарії й України на території країн договірних Сторін, а також окреслено напрямки розвитку загальних стратегій двох держав щодо ЄС і НАТО та деяких міжнародних організацій.

У ході офіційного візиту 1993 року Президента України Леоніда Кравчука в Болгарію було підписано Угоду між Міністерством оборони Республіки Болгарія і Міністерством оборони України про двостороннє співробітництво, відповідно до якої Сторони заявили про готовність до координації процесів, що відбуватимуться в збройних силах обох країн "з метою подальшого розвитку і зміцнення системи безпеки і співробітництва в Європі на основі надійних механізмів і інституцій. Договірні Сторони докладатимуть зусиль задля зміцнення стабільності і посилення довіри як на двосторонній, так і на багатосторонній основі"⁵.

У рамках офіційного візиту Президента України Леоніда Кучми в березні 1998 року в Болгарію підписано Декларацію про подальший розвиток і поглиблення співробітництва між Республікою Болгарія та Україною, відповідно до якої договірні Сторони беруть на себе обов'язок "удосконалювати договірно-правову базу взаємовідносин у відповідності до розвитку державних політичних, економічних і правових систем, як і з загальними тенденціями розвитку Європи"⁶.

"Сторони, – зазначається в Декларації, – підтверджують свої наміри щодо інтеграції з європейськими структурами та готовність до співробітництва в цьому процесі. Сторони близькі у своїй позиції щодо ролі НАТО в сучасній системі безпеки і, спираючись на існуючий позитивний досвід двостороннього співробітництва в рамках міжнародних організацій і регіональних структур, підтверджують свою готовність до активізації контактів і взаємодії на різних рівнях"⁷.

Знаковим з погляду формування політико-правових основ українсько-болгарських відносин стало підписання в Софії 28 липня 2000 року в ході офіційного візиту Прем'єр-міністра України Віктора Юшенка в Болгарію Меморандуму про особливу увагу до питань двосторонніх відносин, що вимагають якомога скорішого вирішення, а також узгодження дій у реформуванні військових відомств, модернізації економіки, боротьбі з тероризмом та інших напрямках двостороннього співробітництва. Меморандумом закріплено також положення про необхідність демократичного розвитку обох держав "як переконливого доказу про політичну зрілість суспільства і держави"⁸.

Віктор Ющенко в ході візиту підкреслив, що "отриманий Україною досвід за останніх дев'ять років незалежності підтверджує, що зовнішньополітичний курс є запорукою захисту національних інтересів на міжнародному рівні. Зовнішня політика є неподільною і важливою складовою курсу реформ, одним з інструментів вирішення основного завдання – забезпечення економічного росту держави і добробуту громадян"⁹.

З огляду на стратегічний характер участі України в євроінтеграційних процесах і необхідність погодження в цьому зв'язку ключових позицій з Республікою Болгарія 2004 року в Софії Міністрами закордонних справ обох держав підписано Декларацію про співробітництво між зовнішньополітичними відомствами Болгарії та України у сфері європейської та євроатлантичної інтеграції. Згідно з Декларацією зовнішньополітичні відомства обох держав сприятимуть проведенню на регулярній основі консультацій з питань європейської та євроатлантичної інтеграції із залученням представників інших центральних органів влади двох країн, а також братимуть участь в організації конференцій з євроінтеграційних питань за посередництвом представників Європейського Союзу.

Основними нормативно-правовими актами з питань двосторонніх консульських відносин є Консульська Конвенція між Україною і Республікою Болгарія, Угода між Кабінетом Міністрів України та Радою Міністрів Республіки Болгарія про взаємні поїздки громадян зі змінами та доповненнями від 23 грудня 2004 року, Угода між урядами обох держав про приймання та передачу осіб, що перебувають на території обох держав нелегально, та інші.

Таким чином, закладене у відносинах між Україною та Болгарією політико-правове підґрунтя склало основу для сформування договірної бази розвитку двостороннього співробітництва в умовах трансформування внутрішнього суспільно-політичного та економічного укладу держав та з урахуванням геополітичних змін в Європі і світі на зламі ХХ-го століття.

Підвалинами двостороннього співробітництва в економічній сфері послужили положення Договору між Болгарією та Україною про дружні відносини і співробітництво, а практичним поштовхом у сформуванні правових передумов для економічного співробітництва став візит Президента Болгарії Желю Желева в Україну, у ході якого було підписано низку двосторонніх угод, спрямованих на врегулювання деяких аспектів торговельно-економічного співробітництва. У ході візиту досягнуто домовленості про спільну політику в галузі карантину, правове оформлення якої відбулося в Києві шляхом підписання Конвенції між урядом Болгарії та урядом України про співробітництво у сфері карантину і захисту рослин.

У рамках зазначеного візиту підписано Конвенцію між урядами обох країн про співробітництво в галузі ветеринарної медицини, основною метою якої було визначено контроль над ввозом і вивозом м'яса та м'ясних продуктів з Болгарії в Україну і, навпаки, а також Угоду про повітряні сполучення між Болгарією та Україною, Угоду між урядом Республіки Болгарія та урядом України про міжнародні автомобільні пасажирські і вантажні перевезення та Угоду між урядами Болгарії й України про співробітництво у сфері залізничного транспорту.

Важливим на шляху до створення сприятливих умов для економічного співробітництва стало підписання в ході візиту Ж.Желева Договору між урядами Болгарії та України про взаємний захист інвестицій, яким регламентовано основні правові норми з питання захисту іноземних інвестицій та безпеки іноземного капіталу. Угода закріплює положення про всебічне сприяння сторін у зміцненні процесів, спрямованих на розвиток нових українсько-болгарських економічних відносин на базі взаємних інвестицій обох країн, і гарантує достатню правову базу щодо безпеки вкладених коштів.

Добірку підписаних двосторонніх правових документів у часі згаданого візиту болгарського Президента доповнили міжурядова Угода про співробітництво у військово-технічній сфері спеціального виробництва, в якій заявлено "бажання здійснювати співробітництво у військово-технічній сфері, яка є одним з основних напрямків двостороннього співробітництва з часів СРСР..."¹⁰, та Декларація між Міністерством торгівлі Болгарії і Міністерством зовнішньоекономічних зв'язків України про принципи і напрямки співробітництва у сфері зовнішньоекономічних зв'язків.

1995 року у зв'язку зі збільшенням зацікавленості українських інвесторів туристичною галуззю Болгарії підписано Угоду про заходи з подвійного оподаткування між двома державами та попередження відхилення від оподаткування доходів фізичних і юридичних осіб.

Кроком наперед у зміцненні договірно-правової бази одного з пріоритетних секторів економіки двох країн – туризму – стало підписання 1997 року Договору між урядами Республіки Болгарія та України про співробітництво в галузі туризму, згідно з яким дві сторони погоджуються докласти зусиль для залучення взаємних інвестицій у галузь туризму і задля розвитку можливостей зі збільшення туристичного потоку у дві держави.

У ході офіційного візиту 30-31 жовтня 1997 року Прем'єр-міністра Республіки Болгарія Івана Костова в Україну підписано Угоду про взаємне визнання результатів у справі сертифікування та Угоду про морське пароплавство, яка вступила в силу з 15 березня 2002 року і таким чином припинила дію Угоди про співробітництво в морському і

торговельному судноплавстві між країнами – членами РЕВ від 3 грудня 1971 року щодо Болгарії та України. Підписаний у ході візиту Меморандум підкреслює необхідність активізації торговельних взаємовідносин і збільшення товарообміну шляхом зменшення податку на мито для ввозу і вивозу та акцизів між двома державами. Меморандум засвідчив готовність сторін піти на значні зменшення ввізного мита та акцизів як однієї з умов стабілізації показників зовнішньої торгівлі між двома країнами.

Візит глави болгарського уряду увінчався також підписанням трьох двосторонніх Протоколів: Протоколу про переговори між Комітетом енергетики Республіки Болгарія і Міністерством вугледобувної промисловості України, Протоколу про проведені переговори між Комітетом енергетики Республіки Болгарія і Міністерством енергетики України, Протоколу між Комітетом енергетики РБ і Державним Комітетом нафтової, газової та нафтопереробної промисловості України про виконання Протоколу від 28 вересня 1993 року щодо реалізації Угоди між урядом НРБ і урядом СРСР про співробітництво в освоєнні Ямбурзького газового родовища, будівництві газопроводу "Ямбург – західний кордон СРСР" та постачання природного газу з СРСР у Болгарію від 19 березня 1986 року.

Зазначені правові документи закладають основи нових домовленостей між урядами Болгарії і України щодо постачання природного газу з України, а також постачання в Болгарію уранового палива для атомної енергетики.

У ході візиту Президента України в березні 1998 року в Болгарію погоджено також ключові аспекти щодо співробітництва в галузі енергетики, металургії, військово-технічної промисловості і туризму з урахуванням національних інтересів обох держав та їх прагнення інтегруватися до європейських і євроатлантичних структур. У рамках візиту Президента України підписано Угоду між урядом Республіки Болгарія і Кабінетом Міністрів України про співробітництво в митній сфері, якою передбачається регламентувати співробітництво між двома країнами у сфері митного контролю на кордонах відповідно до вимог ЄС і НАТО з огляду на стратегічний курс держав – інтегрування до європейських і євроатлантичних структур. Пакет двосторонніх правових документів, підписаних у ході згаданого візиту, доповнили Угода про співробітництво між БТА (Болгарською телеграфною агенцією) і Національною інформаційною агенцією України (ДІНАУ) та Меморандум про співробітництво у фармакологічній промисловості між Міністерством промисловості РБ і Державним комітетом медичної і мікробіологічної промисловості України, спрямований на створення правової бази в цій галузі.

Важливою формою регулювання окремих правових аспектів торговельно-економічного співробітництва слугує Міжурядова українсько-болгарська Комісія з питань торговельно-економічного співробітництва, підсумки засідання якої (2004 року у Варні відбулося П'яте засідання українсько-болгарської Комісії з питань торговельно-економічного співробітництва) відображаються в Протоколі спільних дій сторін.

Вінцем у двосторонньому правовому врегулюванні широкого кола питань у сфері торговельно-економічних відносин стало підписання 2004 року Протоколу про взаємний доступ на ринки країн товарів і послуг, котрим знято комплекс розбіжностей у зазначеній ділянці двостороннього співробітництва.

Правові засади розвитку українсько-болгарського співробітництва в гуманітарній сфері започатковано міждержавним Договором про дружні відносини і співробітництво, а окремі напрямки двостороннього культурного діалогу закріплюються галузевими українсько-болгарськими угодами.

Одним з базових двосторонніх нормативно-правових актів у гуманітарній сфері стала Угода про співробітництво в галузі освіти, науки і культури, яка вступила в силу наприкінці 1993 року. Зазначеним документом підтверджуються наміри двох Сторін "розвивати співробітництво в галузі культури, науки та освіти, спираючись на близькі культурні традиції народів двох країн". Сторони задекларували готовність поширювати на основі відповідних договорів і програм культурний обмін в усіх сферах і на всіх рівнях, а також заохочувати об'єктивний обмін інформацією в інтересах взаємного поширення знань про обидві країни, втім і про історію відносин..."¹¹.

Необхідність розвивати українсько-болгарське співробітництво в гуманітарній сфері підтверджується підписаною невдовзі Угодою між Міністерством освіти і науки Болгарії і Міністерством освіти України, в якій наголошується на "заохоченні співробітництва між інститутами культури, творчими спілками, видавництвами, архівами, засобами масової інформації, навчальними закладами, які знаходяться на території двох держав, задля створення сприятливих умов у справі збереження і розвитку національної, мовної, культурної та релігійної самобутності громадян України, що постійно проживають у Болгарії, та громадян Болгарії, які проживають в Україні"¹².

У рамках візиту 1996 року Прем'єр-міністра України в Республіку Болгарія підписано низку двосторонніх документів, з-поміж яких Протокол про співробітництво та обмін між Міністерством освіти, науки і технологій Республіки Болгарія і Міністерством освіти України, який набуває чинності з 24 серпня 1996 року, і ставить за мету стимулювати співробітництво з актуальних питань науки, техніки і високих техно-

логій, у галузі фундаментальних і прикладних досліджень. Договірні Сторони заповнили готовність сприяти в контактах й обміні вченими, підготовці і підвищенні кваліфікації спеціалістів, виконанні спільних проектів, втім і таких, що могли б стати складовою європейських і міжнародних програм.

Черговим кроком у справі формування договірно-правової бази українсько-болгарських відносин у гуманітарній сфері стала міжурядова Угода двох країн про співробітництво в галузі охорони здоров'я і медичних наук, яка однак не набула чинності.

24 березня 1998 року підписано також Угоду між Міністерством освіти і науки РБ і Міністерством науки і технологій України у сфері науково-технічного співробітництва, яка набула чинності з дня підписання і доповнила правову базу угод, укладених між Болгарією та Україною в цій галузі.

1999 року в Києві підписано Протокол про співробітництво між Міністерством освіти та науки РБ і Міністерством освіти України на навчальні 1999/2000 і 2000/2001 роки, який стосується переважно академічного обміну між університетами Болгарії та України. 2000 року підписано ще два офіційних документи з питання розвитку двостороннього співробітництва в галузі освіти та науки – Протокол і Меморандум про співробітництво в зазначеній сфері.

22 червня 2001 року в Софії підписано Протокол про співробітництво між Міністерством освіти і науки РБ і Міністерством освіти і науки України на навчальні 2001/02, 2002/03 роки, який набуває чинності з моменту його підписання, а 27 червня 2001 року в Києві підписано Угоду між урядом РБ і Кабінетом Міністрів України про взаємне визнання документів про освіту, наукові ступені і вчені звання. Обидва правові акти – Угода і Протокол спрямовані на розширення можливостей наукового обміну між двома державами, а також взаємне визнання документів про середню і вищу освіту.

На початку 2003 року Президент Республіки Болгарія Г.Пирванов відвідав з візитом Україну, у ході якого підписано Договір про співробітництво у сфері ядерної безпеки та двосторонні правові акти про охорону навколишнього середовища і захист інтелектуальної власності.

Результативним з точки зору формування договірно-правової бази українсько-болгарських відносин виявився 2004 рік, протягом якого за підсумками візитів Голови Верховної Ради України В.Литвина в Болгарію, Голови Ради Міністрів Республіки Болгарія С.Сакскобургготського в Україну та дворазового візиту Міністра закордонних справ України К.Гришенка в Софію підписано низку двосторонніх нормативно-правових актів з різних аспектів українсько-болгарського співробітництва.

Отже, аналіз договірно-правової бази новітніх українсько-болгарських відносин засвідчує загалом достатні правові основи для поступального розвитку двостороннього співробітництва.

Водночас простежується необхідність більш системного підходу у формуванні правової бази двосторонніх відносин з урахуванням їх стану і характеру, а також вимог норм європейського права.

ПОСИЛАННЯ

- ¹ Юридична енциклопедія: В 6 тт. – К.: "Українська енциклопедія", 1999. – Т.2. – С.186.
- ² Договір за приятелски отношения и сътрудничество между Република България и Украйна. Текст – Държавен вестник, бр.25/1994.
- ³ Там само.
- ⁴ Там само.
- ⁵ Спогодбата между правителството на Република България и правителството на Украйна за сътрудничество във военнотехническата област и специалното производство. Текст - ДВ/1995.
- ⁶ Декларацията за по-нататъшното развитие и задълбочаване на сътрудничеството между България и Украйна (з власного архиву).
- ⁷ Там само.
- ⁸ Меморандум относно Договореностите на Министър-председателя на Република България И.Костов и Премиер-министъра на Украйна В.Юшченко за вземане под личен контрол на важни въпроси на двустранните отношения, изискващи възможно най-бързо решение. Текст - ДВ/2000.
- ⁹ Из речта на Министър-председателя на Украйна Виктор Юшченко пред Народно Събрание на Република България (28.07.2000).
- ¹⁰ Спогодбата между правителството на Република България и правителството на Украйна за сътрудничество във военнотехническата област и специалното производство. Текст - ДВ/1995.
- ¹¹ Спогодба между Министерството на образованието, науката и културата на РБ и Министерството на образованието на Украйна за сътрудничество в областта на образованието, науката и културата. Текст-ДВ бр.1/1994.
- ¹² Споразумението между Министерството на образованието и науката на Република България и Министерството на образованието на Украйна. Текст-ДВ бр.1/1994.

Надійшла до редакції 04.09.2004